

РОЗВИТОК СИСТЕМ МІЖНАРОДНИХ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Потреба у міжнародних грошових переказах з кожним роком зростає як в Україні, так і у світі в цілому. В статті розглядаються грошові потоки українських трудових мігрантів, неформальні системи грошових переказів, проаналізовані формальні системи міжнародних грошових переказів в Україні та запропоновано шляхи їх удосконалення.

Ключові слова: міжнародні грошові перекази, неформальні системи грошових переказів, платіжні системи.

Вступ. Грошові потоки від діаспор та емігрантів до своїх країн походження стають все більш значним джерелом для їх родин і родичів в цих країнах. У зв'язку з постійним збільшенням потоків міжнародних грошових переказів все більша увага приділяється шляхам грошових переказів. Однією з тем, яка досліджується в теперішній час є різноманітні види формальних і неформальних каналів міжнародних грошових переказів. Дослідження Світового банку та Організації з розробки політики у сфері міжнародної міграції свідчать про те, що встановлення організованого режиму грошових переказів через офіційні канали є ключовим питанням.

Канали руху міжнародних грошових потоків прямо залежать від способів руху цих грошових потоків - безготівкових - (банки, системи грошових переказів) і готівки - (передача з водіями, привезти самостійно). При цьому ті, й інші канали можуть бути також легальними (наявність ліцензій, заповнення декларацій) і нелегальними.

Статистичні дані містять лише безготівкові легальні обороти міжнародних грошових потоків і не враховують грошові надходження через системи неофіційних грошових переказів, транспортування через кордон за допомогою родичів чи знайомих, самостійний ввезення валюти, обсяги грошових потоків трудових мігрантів. За даними [1] незареєстровані грошові перекази в Україну майже вдвічі перевищують офіційні. Незважаючи на активний розвиток формальних систем грошових переказів в Україні, значна частина коштів надходить через неформальні шляхи. Так, у 2007 р. в Україну надійшло близько 10 млрд. дол США, з них через систему грошових переказів - 2,46 млрд. дол, через банки - близько 1 млрд. дол, через неформальні канали надійшло близько 6,5 млрд. дол США (тобто біля 65%) [1]. В Україні на думку експертів [2] на сьогоднішній день створені об'єктивні передумови для формування позабанківської системи грошових переказів типу «Хавала» (Hawala). Це обумовлює актуальність вивчення вказаної проблематики.

Основними користувачами систем міжнародних грошових переказів є емігранти, що виїхали на постійне проживання, трудові мігранти та їх родини. Це пов'язано з тим, що зовнішня трудова міграція протягом кількох останніх десятиліть стала невід'ємною рисою розвитку України. Внаслідок невисокого рівня оплати праці, недостатньої соціальної захищеності, політичної та економічної нестабільності в країні, все більша кількість українців змушена шукати кращі умови для життя за кордоном. За даними обстеження [3], у середньому трудовий мігрант у 2007 році заробляв 817 дол. США на місяць, що майже в тричі перевищувало середньомісячну заробітну плату в Україні. Значна частина зароблених коштів мігрантів потрапляла на батьківщину

неформальними каналами – передавалася через знайомих, водіїв транспортних засобів або привозилася власноручно.

Дослідженню питання формальних систем міжнародних грошових переказів присвячені роботи таких фахівців та вчених, як О. Береславської, О. Наконечного, М. Савлука, А. Гайдуцького, О. Махаєвої та інших, в яких докладно висвітлено важливість цього питання, види та схеми проведення подібних операцій з переказу коштів, теоретичні основи, системи, які функціонують на території України тощо.

В даний час проблематика систем неформальних грошових переказів в більшій мірі висвітлюється в засобах масової інформації, вивченню даної проблеми присвячуються роботи в основному зарубіжних вчених, таких як А. Сметанін [2], І. Хохлов [4]. Проте, незважаючи на значну кількість іноземних публікацій, питання руху грошових потоків через неформальні канали та їх вплив на формальні системи грошових переказів залишаються за межами досліджень.

Постановка проблеми. Із-за кордону через заробітки трудових емігрантів в Україну надходять значні суми коштів, що сприяє підвищенню якості життя її населення і водночас сприяє розвитку ринку грошових переказів в Україні. В зв'язку зі збільшенням кількості мігрантів, активізацією міграційних процесів та того факту, що значна частина коштів з закордону надходить за допомогою неформальних каналів метою статті є з'ясування того, як банки України можуть покращити послуги з міжнародних грошових переказів. Тому в першу чергу необхідно з'ясувати: чому обираються неформальні канали грошових переказів, виявити їх позитивні риси та переваги для клієнтів з метою покращення й удосконалення формальних системи грошових переказів.

Результати. Існуючі системи грошових переказів можна умовно розділити на формальні і неформальні. Найбільш відомою серед неформальних систем грошових переказів є «Хавала». Ця система є однією з найстаріших систем грошових переказів. Вважається, що вона існувала ще до виникнення банківської системи. На сьогоднішній день вона є неофіційною альтернативою сучасних банківських систем [2]. Слово «хавала» має коріння в арабській мові, де воно означає «обмін» і «грошова розписка», а на хінді це «довіра». Країною виникнення вважається Індостан. Найбільшого поширення набула під час функціонування Великого Шовкового шляху. Сьогодні вона офіційно заборонена в багатьох країнах світу [2], оскільки цю систему можуть використовувати для фінансування тероризму, наркотиків тощо.

«Хавала» особливо активна у Пакистані, де діє більш ніж півтори тисячі лавок, щорічні обороти за різними оцінками складають від двох до п'яти мільярдів доларів переказів у рік, та в Індії, де щорічні обороти оцінюються у 1,4 трильйони дол. Відділення «Хавали» також діють у Росії, США, Афганістані, Таджикистані та інших країнах Середньої Азії, Китаї, Іспанії, Великобританії, Швейцарії та інших європейських країн [4].

В Україні немає історичних традицій використання альтернативних грошово-переказних систем. Цей спосіб є характерним тільки для українців, які працюють за кордоном. За даними СБУ [2] сьогодні в Україні спостерігається тенденція з формування китайської, в'єтнамської і арабської общин, які у свою чергу, можуть користуватися позабанківською системою грошових переказів типу «Хавала».

Послугами «Хавали» в основному користуються: працюючі за кордоном або у віддаленому місті для переказу грошей сім'ї; ісламські банки для міжбанківських розрахунків; сировинодобувні компанії в Азії для лізингу промислового обладнання, отримання кредитів на будівництво і поповнення оборотних коштів, через консорціуми мудараба.

Система грошових переказів «Хавала» працює аналогічно легальним системам грошових переказів, тобто не здійснюється переміщення грошей і інших матеріальних цінностей – транзакція здійснюється на основі свопових договорів, заснованих на тісних ділових і споріднених зв'язках, які базуються на взаємній довірі (рис. 1).

Першочерговою угодою може бути переказ грошових коштів клієнтам різних країн (наприклад, трудовий мігрант, що працює в Лондоні, бажає переказати кошти своїй родині в Пакистан) або платіж деякого попереднього зобов'язання клієнта країни А клієнту країни В. Отже, на першому етапі хаваладар (особа через яку здійснюється грошові перекази клієнта з однієї країни клієнту іншої країни) країни А отримує грошові кошти в одній валюті від клієнта країни А, при цьому він дає код для ідентифікації клієнту країни А. Потім він доручає своєму кореспонденту в країні В доставити еквівалентну суму в місцевій валюті визначеному бенефіціару (клієнту країни В), який в свою чергу повинен розкрити код, що повідомив йому клієнт країни А, на отримання грошових коштів. Після переказу грошових коштів хаваладарі різних країн здійснюють врегулювання своїх позицій різними засобами, будь-то фінансовими чи іншими матеріальними цінностями.

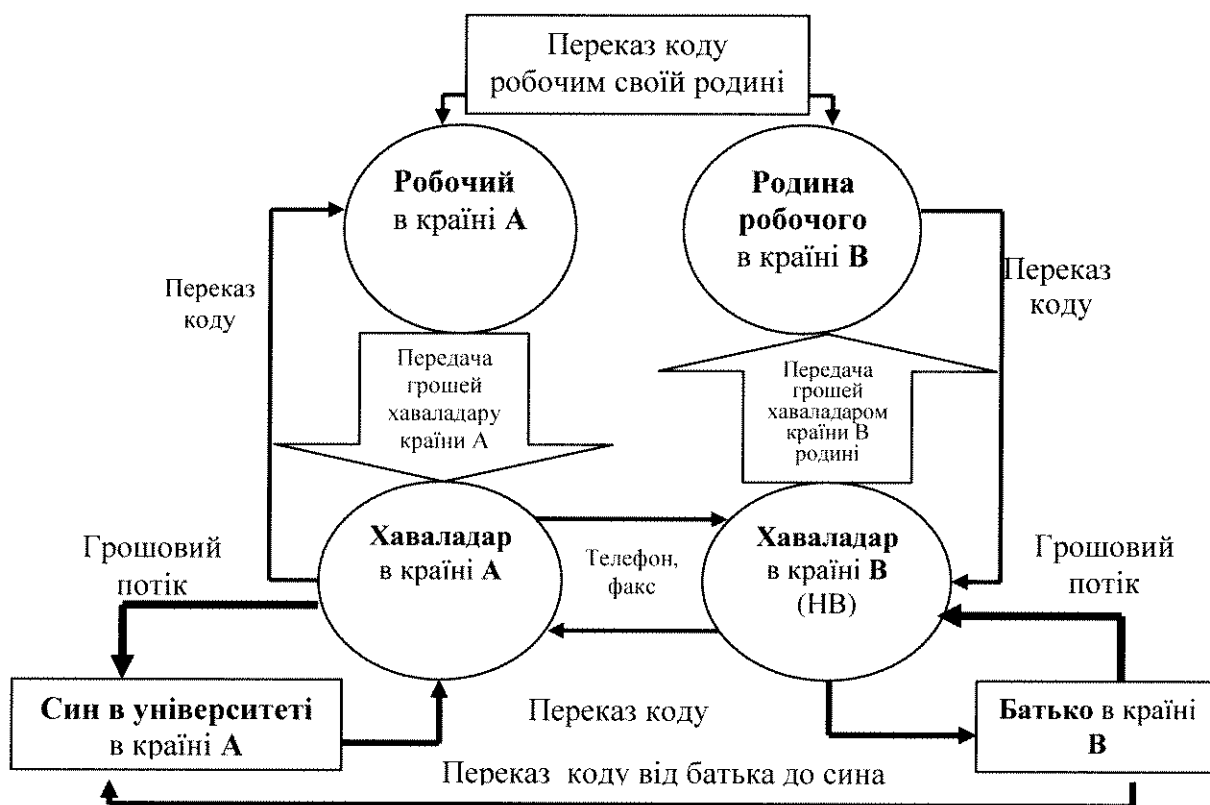

Рис. 1. Схема переказу грошових коштів через систему «Хавала»

Погашення зобов'язань позиції хаваладарем країни А хаваладару країни В, яке було створено по першочерговій угоді, може бути зроблено за рахунок імпорту товарів або «зворотною угодою хавала». Зворотна угода «хавала» часто використовується для інвестиційних цілей або для

покриття витрат на подорожі, медичних або витрати на освіту з країн, що розвиваються. Наприклад, батько в країні В (Пакистані) хоче переказати грошові кошти сину на навчання в країну А (Великобританію). При цьому він звертається до хаваладара в країні В і передає йому кошти, в свою чергу хаваладар в країні В дає код батькові для ідентифікації. Батько повідомляє даний код сину через телефон чи факс.

Одночасно хаваладар країни В повідомляє цей код хаваладару в країні А. Наступним кроком є звернення сина в країні А до хаваладара країни А, з повідомленням коду. Далі хаваладар країни А (після отримання коду) видає грошові кошти у місцевій валюті в сумі, еквівалентній валюті країни В. При здійсненні зворотної угоди клієнти не знають, що угода, яку вони ініціюють, це «Хавала». Зворотна угода «хавала» не обов'язково означає, що врегульована угода повинна мати того ж хаваладара, вона може включати і інших хаваладарів, які можуть бути прив'язані до інших угод. Таким чином, вона може бути простою або складною. Крім того, врегулювання може також здійснюватись через імпорتنі операції [5].

Серед особливостей таких систем та переваг перед офіційними системами виділяють наступні [5; 6]: повна анонімність відправника і одержувача; простота використання, безпека, прозорість, висока швидкість і дешевизна переказів в порівнянні з сучасними міжнародними платіжними системами.

Основною причиною, що змушує іммігрантів відправляти грошові перекази через неформальні системи, є недосконалість банківської системи у світі. Нерозвиненість кредитно-фінансової системи і відсутність конкуренції між банківськими закладами призводить до формування високих комісійних ставок. Офіційні банківські заклади не в змозі забезпечити потрібну швидкість грошових переказів. Також потрібно враховувати такий фактор як вартість транзакції. Наприклад, міжнародні системи переказу грошей стягують комісійні в розмірі 10-15 % [7], то комісія пакистанських банків складає приблизно 20-25%, а інколи до 30%, тоді як хаваладар бере зі своїх клієнтів лише 1-2% [8]. При цьому оператор, який працює з одержувачем, додатково заробляє на різниці між офіційним курсом валют і курсом «чорного ринку» [6]. Важливим фактором є те, що «хавала» має велику кількість філіалів і забезпечує переказ грошей в малих населених пунктах, які взагалі не мають банківських закладів, крім цього хаваладар надає більш вигідний обмінний курс при видачі отримувачу грошового переказу в місцевій валюті.

Виділяють певні недоліки даної системи, але в основному з точки зору органів фінансового моніторингу: боргові зобов'язання хаваладар може незліченну кількість разів переводити на своїх партнерів і таким чином остаточно приховати сліди транзакції. У світі Хавалу найчастіше пов'язують з відмиванням брудних коштів [2].

Наразі в Україні функціонує велика кількість різноманітних формальних систем грошових переказів. З кожним роком кількість та обсяги операцій з переказу коштів за кордон, в Україну та в її межах постійно зростають, збільшуються масштаби даних послуг, розширюється мережа служб переказів. Так, у 2008 році загальна сума транскордонних переказів, отриманих фізичними особами склала 2 535 млн. дол. США (в еквіваленті), що на 23% більше ніж у 2007 року за аналогічний період [9]. В 2008 році відправлені резидентами кошти склали 382 млн. дол. США, що майже в 7 разів менше за отримані кошти у даному періоді. Усього за офіційними даними [9] за 2008 рік в Україну було відправлено 2 900 млн. дол. США. З них найбільша сума була відправлена міжнародними системами переказів. І лише у 2009 році спостерігалася певна спадна динаміка. Загальна сума переказів, що надійшли в Україну у I півріччі 2009 року, становила 1 008 млн. дол. США в еквіваленті, що на 6% менше, ніж за аналогічний період минулого року. Загальна сума переказів, відправлених з України у I півріччі 2009 року, становила 123 млн. дол. США в еквіваленті, що на 19% менше, ніж за аналогічний період 2008 року.

Усі платіжні системи, що працюють в Україні умовно можна розділити на дві групи. До першої групи відносяться глобальні системи, які мають велику мережну базу та працюють через агентів по всьому світу, тобто монополісти даної сфери фінансових послуг. До другої групи відносяться платіжні системи «місцевого значення», мається на

увазі системи, що охоплюють межі країн СНД, ближні країни, США «діаспорними» сферами дії, або взагалі діють лише на території України. Головним їх недоліком є географічна обмеженість їх агентських мереж та небажання, а точніше неможливість, розширювати свої агентські мережі за рахунок існуючих фінансових інституцій [10].

До першої п'ятірки згідно обсягу проведених операцій з переказу коштів в Україну входили «Western Union» (США) – 43% та 48%, «Юністрім» (Росія) – 16% та 12%, «MoneyGram» (США) – 12% та 12%, «Migom» (Росія) – 7,5% та 9%, «Contact» (Росія) – 5% та 4% у 2008 та у I пол. 2009 року відповідно [8].

Лідерство «Western Union» в Україні пов'язано з тим, що ця система є найбільшою системою грошових переказів з розвиненою по всьому світу агентською мережею. Успішність і популярність такого виду переказів забезпечується не лише якісним сервісом та великою кількістю пунктів, а й величезними затратами компанії «Western Union» на рекламні заходи.

Взагалі, привабливість певної системи грошових переказів для клієнтів оцінюється за такими ознаками [10]: швидкість, доступність, ціна, надійність, сервіс, зручність, комплекс додаткових можливостей (відслідковування переказу або відправлення текстового повідомлення одержувачу) тощо.

Проаналізувавши більше тридцяти пропозицій щодо міжнародних систем переказів, представлених на офіціальних сайтах даних платіжних систем та банків-агентів в Україні були виявлені наступні аспекти їх діяльності: комісія складає від 0,5% до 13% (від 5 дол.США) залежно від суми і напрямку переказів; час переказу – від декількох хвилин до 48 годин; зручні умови – зазвичай не потребується відкриття банківського рахунку ані одержувача, ані особи, що надіслала переказ, одержувач не несе ніяких витрат; ліміт по сумі зазвичай передбачається лише у відповідності до законодавства.

На основі проведених досліджень було визначено, що:

– найзручнішими системами виявилися «Золотая Корона – Денежные Переводы» (наявність спеціальної картки, яка використовується для відправки швидко та зручно коштів за допомогою кіосків самообслуговування чи відділення банків, існує можливість відслідковувати стан переказу в режимі on-line), «Money Gram» та «Western Union» (які є найпоширенішими, гарантують надійність та захищеність грошей);

– найдешевшими системами серед аналізованих виявилися «місцеві» платіжні системи такі, як: «ЮНИСТРИМ» (в середньому 1-2,3%), «Contact» (в середньому 1,5-2%), «Migom» (від 2%), «Анелік» (1,5-3,0%), «Живые деньги» (1,5%), «Блиц» (1,75%), «Xpress Money» (від 5 до 62\$);

– найшвидшими є «Быстрая почта» (1-5 хвилин), «Аллюр» (миттєво), «Coinstar Money Transfer» (3-5 хвилин), «VIGO» (10 хвилин), «U.S. Money Express» (миттєво) та інші;

– найрозповсюдженішими у світі можна назвати такі системи грошових переказів, як «Money Gram» та «Western Union», «Master Card International», «VISA International», «Юнион Кард», «American Express» тощо відповідно до розгалуженості їх мережі по всьому світу, пропаганді їх надійності та зручності для клієнтів;

– додаткові послуги надають «Interexpress», «BLIZKO», «Faster» (передача разом з переказом текстового повідомлення, повідомлення на електронну пошту про відправку переказу одержувачу), «MEEST» (безкоштовна голосова підтримка, можливо спілкуватися з працівником на будь-якій мові, можливість доставки переказу кур'єром), «RIA Financial Services» (можливість відкликання переказу чи повернення не отриманого переказу) тощо.

Проаналізувавши офіційну інформацію відносно міжнародних систем переказів, можна дійти висновку про надзвичайну зручність даних систем і можливість вибрати

серед умов швидкість-ціна-зручність в залежності від обставин конкретного відправника. Але існують певні недоліки міжнародних та національних систем переказів коштів (особливо у порівнянні з неформальними системами), які були виявлені та систематизовані впродовж дослідження даного питання на основі публікацій, опитуванні користувачів даних систем, а також інформації, що висвітлена в мережі Інтернет:

– Труднощі переказів через стандарти фінансового моніторингу. Нещодавно прийняті законодавчі акти, направлені на боротьбу із «брудними грошами» та з відмиванням таких грошей дещо ускладнили роботу систем грошових переказів. Деякі банки не бажають здійснювати перекази готівкових коштів через брак інформації про відправників. Таким чином, намагання органів фінансового моніторингу та контролю збільшити прозорість переказів є стримувальним фактором і сприяє росту грошових потоків через неформальні канали переказів. Водночас у неформальних системах типу «Хавала» клієнту гарантується повна анонімність, походження грошей та їх призначення не мають ніякого значення для хаваладара.

– Досить висока комісія - невинувато високі тарифи найвідоміших платіжних систем та фактична висока плата за переказ. У той час комісія хаваладара складає не більше 1-2%.

– Тривалий час проведення операцій. Всі грошові системи знаходяться у протистоянні ціна-швидкість. Так, наприклад, система «Анелік» є порівняно недорогою, але потребує значного часу відправлення переказу, в той же час тариф «Супер» є набагато дорожчим і містить ряд додаткових вимог (сума не менше 90 тис. рубл., 3000 дол. США чи 1 тис. євро, кошти можуть відправлятися тільки серед 15 країн), при цьому швидкість – 5 хвилин (в системі «Хавала» операція проводиться майже миттєво, іноді навіть авансовим платежем).

– Недостовірні інформації. Іноді в банках працівники свідомо надають недостовірну інформацію або умовчують певні факти, наприклад, про дійсні ліміти переказу за один операційний день, свідомо замовчується факт можливості переказу коштів в даному банку за меншими тарифами за іншою платіжною системою та на інших умовах.

– Недостатньо розгалужена мережа. Це є одним із найзначущих недоліків, оскільки, зазвичай, вітчизняні системи переказів коштів обмежені межами «СНД і Балтії», США, близьким зарубіжжям чи взагалі діють лише на території Росії чи України. «Хавала» навпаки має велику кількість філіалів, особливо у тих частинах світу, де банківська система є не досить розвиненою.

– Труднощі конвертації валюти. Незначна кількість систем переказів здійснюють грошові перекази у національній валюті, більшість потребують переводу у долари США чи євро. Ця конвертація гривні в іншу валюту пов'язана з додатковими втратами для клієнта на різницях валют. У системі «Хавала» конвертація валюти здійснюється за курсом, більш вигідним ніж той, що пропонують у банках.

– Складність здійснення переказів нерезидентами. Багато банків фактично не здійснюють такі перекази, через неточність визначення необхідних документів, що має представити нерезидент відповідному працівнику банків. Як наслідок, абсолютна більшість коштів надсилається трудовими мігрантами через неофіційні (незарєєстровані) канали (через знайомих, водіїв міжнародних маршрутів, неофіційні системи грошових переказів або доставляється особисто).

Шляхом усунення певних недоліків може стати створення системи, яка прискорила б трансграничні грошові перекази та підвищила їхню надійність і безпеку. Так, заради виконання даних умов, необхідно запровадити більш активну співпрацю усіх діючих систем міжнародних грошових переказів між собою за допомогою

подальшого створення міжнародного стратегічного альянсу (МСА). Метою створення МСА між системами міжнародних грошових переказів може бути отримання прибутків не за рахунок високої ціни однієї транзакції, а за рахунок значної кількості транзакцій. Це дозволить знизити вартість міжнародних переказів, а також забезпечити дуже щільну та розгалужену мережу прийому та відправки платежів. Що, у свою чергу, дозволить підвищити привабливість формальних системам грошових переказів в цілому.

Також, діяльність за рахунок оборотів стратегічного альянсу дозволить мінімізувати вартість переказів, що є головним аспектом, на який перш за все звертається увага користувачів. Учасниками стратегічного альянсу можуть бути всі системи трансграничних грошових переказів, що здійснюють свою діяльність на території України та за її межами. Це дозволить уніфікувати умови надання послуг з переказу коштів усіх систем. За таких умов, всі системи міжнародних грошових переказів будуть йти до загальної спільної мети, а не конкурувати між собою, що дозволить підвищити ефективність діяльності кожної з них.

Ще однією перспективою розвитку систем переказу коштів може стати розширення своєї діяльності українських банків, які не можуть доки запропонувати настільки високого рівня сервісу, як їх зарубіжні конкуренти, але встановлюють привабливу ціну. Українські банки вже почали створювати власні системи грошових переказів (наприклад, «PrivatMoney» ПриватБанку і система «АВЕРС», створена банком «Фінанси та Кредит»). Учасниками «PrivatMoney» є 33 українських банків та 28 банків-нерезидентів. Але, головне, щоб вони (українські системи грошових переказів), збільшивши свої обороти та розширивши межі своєї діяльності, не вдалися до практики зарубіжних систем грошових переказів, встановлюючи необумовлені високі ціни на здійснення переказів, а утримали конкурентну перевагу, яка полягає у привабливій ціні для клієнтів. Дана політика забезпечить даним системам популярність серед клієнтів і, можливо, дозволить їм зайняти лікуючі позиції серед всіх міжнародних систем грошових переказів.

Висновки. Застосування запропонованих рекомендацій щодо удосконалення системи міжнародних грошових переказів дозволить усунути основні недоліки даних систем, а також може стати додатковим поштовхом економічних зрушень та прискорити оздоровлення економіки після світової кризи. Міжнародним та національним системам грошових переказів необхідно усувати недоліки, щоб підвищити власну конкурентоспроможність перед неформальними системами грошових переказів. Адже, здобувши явні конкурентні переваги перед неформальними системами грошових переказів, вони отримають змогу завоювати прихильність мігрантів та збільшити частину ринку міжнародних грошових переказів.

Таким чином, в українських банків є можливість перевести значну частину неформальних грошових потоків мігрантів в Україну в легальне русло. Отже, для збільшення позитивної динаміки платежів через офіційні канали банків і платіжних систем необхідно сконцентруватися на:

- 1) зменшення комісійних платежів;
- 2) спрощення ланцюга проходження коштів;
- 3) підвищення швидкості грошових переказів;
- 4) розширення територіального охоплення клієнтів;
- 5) підвищення ступеня надійності та прозорості систем грошових переказів;
- 6) створення міжнародного стратегічного альянсу як форми співпраці діючих систем міжнародних грошових переказів між собою.

Література

1. Левшаков С.Ф. Изучение мобильности денежных потоков украинских трудовых мигрантов (2009 г.) [Электронный ресурс] – 2009 - Режим доступа: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/texts/2008_24/24.1.37.pdf
2. Сметанин А. Real Ekonomik «ВЕДОМОСТИ» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.kv.com.ua/archive/10839/social/10857.html>
3. Яценюк А., Пінчук В. Зовнішня трудова міграція населення України [Электронный ресурс] – 2009 - Режим доступа: <http://openukraine.org/doc/BK-MIGR-END.pdf>
4. Хохлов И. Неформальная финансово-расчетная система Хавала [Электронный ресурс] – 2007 - Режим доступа: <http://nuclearno.ru/text.asp?11771>
5. The Hawala System [Электронный ресурс] – 2002 – Режим доступа: <http://www.gdrc.org/icm/hawala.html>
6. «Хавала» идет в Украину [Электронный ресурс] – 2007. – Режим доступа: <http://www.dengi.ua/news/10162.html>
7. Департамент платіжних систем Національного банку України. Транскордонні перекази у I півріччі 2009 року. Аналітичний огляд щодо обсягів транскордонних переказів, здійснених в Україні у I півріччі 2009 року з використанням міжнародних систем переказу коштів між фізичними особами, створених нерезидентами // Вісник Національного банку України. – 2009. – №9. – С.29-31.
8. Васильківський, Д.М. Зовнішня трудова міграція в Україні: сучасний стан, причини, наслідки [Текст] / Д. М. Васильківський, О. А. Осійчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – №1. – С. 97-101.
9. Департамент платіжних систем НБУ. Транскордонні перекази у 2008 році // Вісник Національного банку України. – 2009. – №3. – С. 42-45.
10. Наумов О. Можливі законодавчі корекції ринку міжнародних грошових переказів в Україні // Часопис ПАРЛАМЕНТ. [Электронный ресурс] – 2004. - №4 - Режим доступа: <http://www.parlament.org.ua/index.php?>

Summary. The need for international money transfers is growing every year in Ukraine and in the world. The article deals with remittance flows of Ukrainian migrant workers, informal money transfer system, analyzed the formal system of international money transfers in Ukraine and the ways of their improvement.

Keywords: international money transfers, informal money transfer system, payment systems.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2010